

УДК 321.01

Патлайчук О. В.,

кандидат філософських наук, доцент, доцент
кафедри філософії та культурології, Національний
університет кораблебудування ім. адмірала Макарова
(Україна, Миколаїв), volnistik@gmail.com

Макарчук О. М.,

викладач кафедри філософії та культурології,
Національний університет кораблебудування
ім. адмірала Макарова (Україна, Миколаїв),
oksana.makarchuk@nuos.edu.ua

Природа реформ і аспекти сучасного українського реформування

Проблеми сучасного транзитивного українського суспільства показані як причини і наслідки помилок в політиці реформування. Розглянуто проблему українського реформаційного процесу через аналіз природи реформ і причин неоднозначного ставлення до них. Наголошується, що успіху досягають держави, в яких реформи проводяться в річці усвідомленого цивілізаційного проекту, зумовленого розумінням і підтримкою народом країни процесів суспільного розвитку. Методом історико-філософського аналізу досліджено ряд суб'єктивних чинників вітчизняного реформаційного процесу. Проаналізовано вплив рудиментів більшовицької ідеології на нерозуміння сучасними реформаторами суті і ролі реформ, вкоріненість радянської практики «керівного всевладдя», політичного інфантилізму.

У підсумку визначено, що безсистемність реформаційного процесу дестабілізує соціальні структури і соціальні відносини, загрожують підривом довіри до всього процесу реформ, веде до втоми та розчарування щодо реформ серед українців і світової спільноти, а в умовах війни загострює, виводить на перший план проблему національної безпеки.

Ключові слова: реформаційний процес, неофеодалізм, політичний інфантилізм, субсидії, соціальні відносини.

Кожен новий уряд в Україні починав свою діяльність з декларації проведення реформ. Результатом такого «реформування» став повний хаос як у різних галузях (економіці, освіті, культурі), так і в системі державного управління. Навколо цієї проблеми всі роки незалежності вирують гарячі пристрасті. В засобах масової інформації, на сторінках наукових видань висловлюються найрізноманітніші думки, іноді діаметрально протилежні бачення причин і наслідків такого реформування.

В тій чи іншій формі, більшість думок зводяться до того, що в результаті всіх попередніх реформ в Україні побудовано кланово-олігархічне суспільство, структури якого підпорядкували собі державу, виробництво та розподіл національного багатства, ідеологію і культуру. Такий висновок можна було б вважати вироком всім попереднім реформаторам, якщо тільки створення і реплікація олігархічного неофеодалізму від початку не були дійсною, не декларованою метою проводимих реформ. А оскільки кланово-олігархічне суспільство неефективні, і це доведено багатовіковим історичним досвідом, Україні доводиться переживати одне за одним (а, можливо, і не останнє) революційне потрясіння [4].

Світовий досвід показує, що успіху досягають держави, в яких реформаційні процеси розвиваються в річці усвідомленого цивілізаційного проекту, зумовленого не стільки об'єктивними законами, скільки прагненнями, інтересами, потребами, цінностями людей, їхнім розумінням процесів суспільного розвитку.

Метою роботи є виокремлення і аналіз суб'єктивних чинників українського реформаційного процесу.

Однією з головних причин нерозуміння сучасними українськими реформаторами суті і ролі реформ у

розвитку суспільства є успадковане від радянської влади ідеологічне неприйняття еволюційного процесу перетворення суспільства. Одержимі ідеєю захоплення влади насильницьким шляхом ідеологи більшовизму абсолютизували роль насильства, революції, звели її в ранг мистецтва. Реформи розглядалися лише як політичні засоби підготовки до революції, до насильницького повалення існуючого ладу. Захопивши владу більшовики реалізували адміністративно-командний, знову ж таки, насильницький метод розвитку суспільства. Як на практиці, так і в теорії реформам, як способу еволюційної зміни та розвитку всього суспільства загалом і різних його соціальних інститутів зокрема, теж не приділялося належної уваги. Не була розроблена теорія реформ як соціального явища, як тривалого поступового процесу свідомого вирішення виникаючих проблем і протиріч. Не був розроблений механізм проведення реформ: визначення цілей, завдань, засобів, очікуваного результату і т.п. Як наслідок – жодна із затіяних радянською владою реформ не була доведена до кінця.

Ще однією з причин складності наших реформ є парадоксальна соціальна ситуація у суспільстві. Воно складається з двох пластів: чиновники – заможні, наділені владою і народ – бідний і безправний. Слід констатувати, що Україна ще не стала суспільством середнього класу, об'єднаного спільними інтересами, які визначають загальний цивілізаційний вектор розвитку держави. Соціальна невпевненість значною мірою зумовлена рудиментами радянської практики «керівного всевладдя», яка у квазіринкових умовах набула форму неофеодалізму з його глибокою прірвою між правлячою верствою і суспільною масою у політичних, ідеологічних, соціально-економічних проявах. Можновладні мужі люблять фетишизувати слова, до хрипоти сперечаються, як називати нашу країну – парламентсько-президентською чи президентсько-парламентською республікою. Та річ у тім, що на сьогодні немає у нас ніякої республіки, оскільки республіка – це спільна справа. А що, в нашій ситуації, може бути спільного у народу з чиновниками? Останні опираються на олігархію та є її породженням, живуть поза суспільством, за своїми законами та правилами, захопили владу знизу доверху, окупували всі державні структури і використовують їх для особистого збагачення, самі себе призначають і самі ж контролюють. Між інтересами чиновників і народу навіть не антагоністичні (оскільки останні передбачають єдність), а якісь абсолютні протиріччя. Одні ізольовані та замкнені на собі, інші – депривовані й постійно хочуть перевернути все з ніг на голову [2]. У такій ситуації, якщо чиновники говорять про реформи, здавалося б навіть найбільш нагальні, довгоочікувані, одразу виникає питання: а в чиїх інтересах? І глибше питання: а чи можна взагалі назвати внесені зміни реформою. Реформою має бути те, що дає, у підсумку, позитивний результат, що веде до підвищення рівня життя громадян. Ні підняття пенсійного віку, ні інші численні пропозиції, пов'язані з підвищенням тарифів на комунальні послуги, підвищення цін на газ і так далі, звичайно ж, це не реформи. Так і треба було б говорити, що це не реформи – це необхідні вимушені, в тому числі і світовою економічною кризою, заходи для збалансування економіки, ліквідації збитковості господарства.

Своєрідним «антиреформаційним» аспектом, успадкованим нашим суспільством від радянської влади, є політичний інфантізм. Рудименти «радянської цивілізації», нажалі, посилюють пасивність, байдужість населення, відновлення утриманських настроїв, не здатність брати на себе відповідальність за своє життя, відмовляючись від опіки влади, держави. Доказів цьому досить багато. Численні випадки відмови українців від офіційного працевлаштування, щоб не втратити субсидію – яскравий приклад. Їм не потрібні досить високі легальні зарплати, їм потрібні дармові субсидії. Вже зараз, за даними офіційної державної статистики, понад 60% українців отримують субсидії. А невдовзі через продовження зростання тарифів, ця кількість може досягти позначки 90%. Ці виплати від держави абсолютно не потрібно повертати, вони не накладають ніяких особистих зобов'язань.

Експерти від початку попереджали, що введення субсидій матиме дуже поганий соціальний наслідок. Значна частина населення країни, вже, фактично, визнали себе утриманцями, несамостійними, тими, хто не може себе фінансово утримувати. «Від цих людей не варто очікувати активних дій, – стверджує заступник директора Інституту соціології НАН України Євген Головаха. – Проблема якраз у тому, що вони не робитимуть нічого. Бо якщо хтось хоч раз визнає себе утриманцем, то він на утриманні так і житиме й ніколи цього не відцурається. Тобто, навіть якщо їхні доходи почнуть зростати, такі громадяни не відмовляться від дармового шматка й зароблене переводитимуть у тінь. Таким чином, почнуться широкомасштабні процеси тінізації» [1]. Вкотре замість контролю над дотриманням законодавства всіма без винятку і створення умов для заробляння коштів усіма, чиновники пішли шляхом популістичної підтримки всіх. Воно й зрозуміло, пільги, субсидії – це інструментарій держави. Хоче притиснути – відбере, хоче електоральної підтримки на виборах, наприклад, – залишить і прибавить. У відповідь вдячний народ повинен знову обрати парламент мільйонерів, які затвердять уряд мільярдерів, і все знову повториться спочатку. «Тобто створюється широченний прошарок вічних утриманців із відповідною психологією, які приймуть будь-що й будь-кого, хто гарантуватиме їм продовження халяви» [1].

Безперечно, в умовах транзитивного суспільства даються взнаки ознаки незадоволеності результатами економічних трансформацій, зокрема, посиленням соціального розшарування. Але це незадоволення приводить не до активізації життєвої позиції, а до формування відчуття безвихідності, а отже, до безініціативності. Три чверті молодих подружніх пар головною причиною відкладення народження дитини називають низькі доходи, але лише 46% висловлюють наміри здійснити хоч якісь зусилля щодо їх підвищення [5, с. 39]. Глибока переконаність у кастовій структурі суспільства, сформованої виключно за ознаками статків та зв'язків, і впевненість у тому, що належність до вищих каст практично забезпечує від покарання за будь-який злочин, перетворює нерівність на одну з найбільших загроз соціальній стабільності. Найнебезпечнішим є те, що нові покоління сприймають корупцію як неминучу реальність і не бачать сенсу тяжко працювати і вчитись [5, с. 43].

Ще один аспект реформування – суб'єктивно-психологічний. До будь-яких змін (навіть до хороших) потрібно звикнути. Фактор часу обов'язково повинен враховуватись і використовуватись при проведенні перетворень. Реформи бажано розтягти у часі, проводити поетапно, щоб позитивні результати змін проглядалися, заохочували на свою користь людей. До речі, час грає ще одну благодатну роль – дає можливість виявити справжню мету реформ. Як правило, в такі моменти наміри і дії людей зодягнені в словесно-ідеологічні шати, під якими не завжди можна побачити і зрозуміти, чого хочуть реформатори, до чого прагнуть, особливо ж, якщо самі реформатори не хочуть, щоб їх зрозуміли. Час розкриває справжній зміст реформ, показує: планувались і проводились вони в інтересах всього суспільства, тобто демократично або ж за красивими обіцянками ховалися групові, кланові інтереси, і, що реформи заради реформ не мета, а засіб вирішення власних завдань.

Історичний досвід свідчить, що повага до реформ неабиякою мірою залежить від моральної позиції законодавців. Недоторканність, непідсудність, безвідповідальність, декларації, мастки, які шокували весь світ і незадеклароване, «забуте» багатомільйонне майно українських чиновників різних рівнів розставляє всі крапки над «і» в їх реформаторській діяльності, показує небажання створювати щось, що не працює на задоволення власних потреб. Законопроекти, розроблені науковцями, спеціалістами з урахуванням вітчизняного і світового досвіду, проходячи чиновницькі «узгодження», «утвердження» змінюються до невпізнанності і зависають у повітрі набором порожніх лозунгів, а соціальна ситуація ускладнюється. Складається враження, що відійшовши від переляку 2014 року, чиновники знову вітаються думкою: «на мій вік вистачить» і намагаються якомога швидше і більше урвати. Однак і їм треба усвідомити, що в умовах війни питання недореформування, крім економічних і соціальних суперечностей, загострює, виводить на перший план проблему національної безпеки. Реальна ситуація навколо України серйозно змінюється. З одного боку, зростає агресія і зовнішньополітична активність Росії, однією з цілей якої є інтеграція України в «руський мир» та встановлення тотального контролю над її ресурсами, а з іншого – згасає інтерес до України з боку ЄС та США, оскільки вони вже не вірять нашим модерністським обіцянкам і утопічним проєктам [3]. Можновладцям пора дослухатись до притаманного навіть амебам інстинкту самозбереження і згадати, що вони громадяни цієї держави. Іншим державам вони, принаймні, як чиновники, точно не потрібні. Водночас, слід також усвідомлювати, що продуктивний реформаційний процес можливий лише за умови реальної консолідації народу країни. Відповідальність повинні брати на себе не лише уряд, політики, державні і громадські діячі, а й більшість громадян. Формула «вони погані, а ми хороші» – самообман. Верховна Рада і уряд – це зріз нашого суспільства. Ніхто за нас не поборе всеосяжну корупцію і розкрадання ресурсів (кожен на своєму рівні), не проведе реформи, не очистить довкілля від сміттєзвалищ. Це має зробити чесна влада і народ. Весь час просити допомогу за кордоном, щоб її розкрасти, проїсти – це повний глухий кут.

Висновки. Бурхливі дебати навколо сьогочасних реформ в Україні явище не нове і цілком природне. Ніде

і ніколи реформи не проходили легко і гладко. Будь-яка реформа це зміни в житті людей. З економічної точки зору реформи зачіпають різні матеріальні інтереси індивідів, груп, корпорацій і не можуть залишати байдужими цих суб'єктів до можливих перетворень. З точки зору психологічної, всі реформи – це втручання в звичний, сформований уклад життя, що також завжди болісно сприймається людьми і розцінюється як замах влади на їх суверенітет, обмеження свободи і порушення сталих форм життєдіяльності. Проблеми, однозначно, складні, а в Україні ще й задавлені. Недореформована інституційна сфера завмерла в ситуації невизначеності. Чим тривалішим є перебування інститутів і організацій у транзитивній стадії, тим різкіше погіршується якість життя населення й державних послуг, тим більше накопичується негативних настроїв і емоцій у суспільстві, тим гостріше відчуватимуться й усвідомлюватимуться фактори дестабілізації соціальних структур і соціальних відносин. Ми запозичуємо із західного світу окремі конструктивні деталі, намагаємося прищепити їх до себе. Але, по-перше, робимо це хаотично, несистемно, кидаючись із боку в бік. А по-друге, їх нам немає до чого чіпляти, оскільки не діє базовий принцип західної моделі. Наслідки таких імплантацій периферійних зон чужої комунікації можна позначити поняттям «системної патології». За цієї ситуації будь-яка справа, будь-які добрі наміри обертаються своєю протилежністю. Скасували державний контроль над ціноутворенням – він перейшов до рук криміналу, зняли ідеологічний прес із культури – дістали засилля етики брудної білизни.

Слова «незалежність», «справедливість», «реформи» – у вжитку тих, хто «виступав» учора і опинився біля керма сьогодні, стрімко знецінюються, а разом з тим вивітряється довіра до будь-яких слів взагалі. А це вже – симптом дуже тривожний. Погіршення настроїв і очікувань населення, яке фіксується опитуванням громадської думки, служить певним діагнозом, загрожує підривом довіри до всього процесу реформ, веде до втоми та розчарування щодо реформ серед українців і світової спільноти. Зрозуміло, що не існує швидких стежок до успіху, немає абсолютних рецептів вирішення проблем, однак не існує і шляху до успіху в обхід реформаційних перетворень.

Список використаних джерел

1. Головаха Е. Масові субсидії породжуватимуть покоління утриманців [Електронний ресурс] // Тиждень.ua. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Politics/161945>.
2. Головаха Е. Поки що наша єдина надія – західний контроль [Електронний ресурс] // ZN.ua. – Режим доступу: https://dt.ua/socium/evgen-golovaha-poki-scho-nasha-yedina-nadiya-zahidniy-kontrol-_html.
3. Пирожков С. І. Цивілізаційний вибір України: парадигма осмислення і стратегія дії (стенограма наукової доповіді Президії НАН України 29 березня 2017 р.) / С. І. Пирожков // Вісник НАН України. – 2017. – №6. – С.42–50.
4. Суслов В. І. Україна: реформи і реформатори [Електронний ресурс] // Публічні лекції Політ.ua. – Режим доступу: www.polit.ua.
5. Цивілізаційний вибір України: парадигма осмислення і стратегія дії: національна доповідь / ред. кол.: С. І. Пирожков, О. М. Майборода, Ю. Ж. Шайгородський та ін.; ІПІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. – К.: НАН України, 2016. – 284 с.

References

1. Holovakha E. Masovi subsydiy porodzhuvatymut pokolinnia utrymantsiv [Elektronnyi resurs] // Tyzhden.ua. – Rezhym dostupu: <http://tyzhden.ua/Politics/161945>.

2. Holovakha E. Poky shcho nasha yedyna nadiia – zahidnyi kontrol [Elektronnyi resurs] // ZN.ua. – Rezhym dostupu: https://dt.ua/socium/evgen-golovaha-poki-scho-nasha-yedina-nadiya-zahidniy-kontrol-_html.

3. Pyrozhkov S. I. Tsyvilizatsiinyi vybir Ukrainy: paradyhma osmyslennia i stratehiia dii (stenoograma naukovoi dopovidy Prezydii NAN Ukrainy 29 bereznia 2017 r.) / S. I. Pyrozhkov // Visnyk NAN Ukrainy. – 2017. – №6. – С.42–50.

4. Suslov V. I. Ukraina: reformy i reformatory [Elektronnyi resurs] // Publichni lektsii Polit.ua. – Rezhym dostupu: www.polit.ua.

5. Tsyvilizatsiinyi vybir Ukrainy: paradyhma osmyslennia i stratehiia dii: natsionalna dopovid / red. kol.: S. I. Pyrozhkov, O. M. Maiboroda, Yu. Zh. Shaihorodskiyi ta in.; IPIEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy. – K.: NAN Ukrainy, 2016. – 284 s.

Padlaichuk O. V., PhD, Associate Professor, Department of Philosophy and Cultural studies, Admiral Makarov National University of Shipbuilding (Ukraine, Mykolaiv), volnistik@gmail.com

Makarchuk O. M., lecturer, Department of Philosophy and Cultural studies, Admiral Makarov National University of Shipbuilding (Ukraine, Mykolaiv), oksana.makarchuk@nuos.edu.ua

Nature of reforms and aspects of contemporary Ukrainian reformation process

Problems of modern transitive Ukrainian society are shown as causes and effect of errors in the reformation policy. There has been reviewed the problem of Ukrainian reformation process and reasons for controversial attitude toward them. It is noted that success is attained by the states, where reforms are implemented in the tideway of conscious civilized project, determined by understanding and support by the country's people of social development processes. Use was made of historical and philosophic method of analysis to study a number of subjective factors of domestic reformation process. Analysis was made as to impact of rudiments of Bolshevik ideology on incomprehension by modern reformers of the essence and role of reforms, deep rooting of Soviet practice of «leading sovereignty» and political infantilism.

As a result it has been determined that incompleteness, fragmentariness of reformation process destabilizes social structures and social relations, is fraught with shattering confidence in all the reforms process, leads to weariness and disappointment in Ukrainian and world community and under war conditions aggravates and brings to the foreground the problem of national security.

Keywords: reformation process, neo-feudalism, political infantilism, subsidies, social relations.

УДК 1(430)(091) <18> (045)

Семенов В. Г.,

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (Україна, Київ), semenov_vg@ukr.net

Черкасов С. М.,

старший викладач кафедри філософії, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (Україна, Київ), esem4e@ukr.net

СУЧАСНЕ ОСМИСЛЕННЯ ВЧЕННЯ Г. В. Ф. ГЕГЕЛЯ ПРО ВСЕЗАГАЛЬНІ ЗАКОНИ

Загострюється дослідницька увага щодо необхідності сучасного осмислення вчення про всезагальне законодавство класика і завершувача всієї західноєвропейської філософської раціоналістичної традиції Г. В. Ф. Гегеля, яке здатне стати ефективним критерієм висвітлення змістовності та послідовності даної проблематики в світовій історії філософії взагалі і перш за все в межах філософії Нового часу. В цьому видруці з'ясовується, що гегелівська теорія всеохопних законів та закономірностей міститься переважно в трьох системних творах філософа – «Феноменології духа», «Науці логіки» та «Філософії духа»; локалізується і структурується ж ця теорія в параметрах і за принципами компетенцій «Розсудку», «Розуму»